

**До спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
при Донецькому національному університеті
21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21**

**ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, доцента
Джабраїлова Руслана Аятшаховича
на дисертаційне дослідження Ібрагімової Наталії Вікторівни
на тему «Правовий статус холдингів», подане на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 –
господарське право; господарсько-процесуальне право**

Актуальність теми дослідження

В останні роки в Україні активно проходить процес економічних реформ. В умовах структурної перебудови економіки України відбувається поява нових учасників відносин у сфері господарювання. Серед них можна виділити об'єднання підприємств з відносинами контролю-підпорядкування всередині об'єднання. Такі об'єднання створюються внаслідок концентрації у одного суб'єкта господарювання акцій (часток у статутному капіталі) інших таких суб'єктів і на практиці називаються об'єднаннями холдингового типу, холдинговими групами або холдингами. Перевагами таких об'єднань є централізація фінансово-економічного управління технологічно пов'язаними підприємствами, зниження ризиків інвестицій і невиконання цими підприємствами взаємних зобов'язань, економія трансакційних витрат, зростання можливостей фінансового і податкового маневрування та ін. Зазначені учасники господарського обігу поширені в таких секторах економіки як агропромисловий комплекс, металургія, фармацевтика, нафтогазовий, телекомунікації, електроенергетика, ритейл, будівництво та ін.

Разом з тим функціонування холдингових груп або холдингів нині супроводжується низкою проблем, частина з яких обумовлена недостатньою

визначеністю правового статусу таких утворень, як окремих учасників відносин у сфері господарювання. Серед таких проблем особливо гострою є наявність фактичних об'єднань холдингового типу та неможливість їх реєстрації у якості таких суб'єктів, що призводить до порушення як прав залежних підприємств, так і їх контрагентів.

Окремі положення щодо об'єднань підприємств, які стосуються і правового статусу холдингових компаній, закріплено Господарським кодексом України, іншими законами України і деякими підзаконними нормативно-правовими актами. Проте на рівні законодавства не одержала належного вирішення низка питань щодо створення (набуття статусу) саме холдингів, правового режиму їх майна, управління холдингами, господарсько-правової відповідальності їх учасників і ін.

Важливо відзначити і те, що на тлі недостатності комплексного дослідження правового статусу холдингів цінність представленої роботи значно збільшується.

Таким чином, дослідження правового статусу холдингів спрямоване на поглиблення теоретичного доробку науки господарського права, а також вдосконалення правотворчої та правозастосовної практики в зазначеній сфері.

В контексті вищенаведеного обрання теми дослідження Н. В. Ібрагімової заслуговує на підтримку, адже воно є актуальним для юридичної науки та економічного життя за своїм предметом, поставленою метою, завданнями та результатами їх вирішення.

Новизна результатів наукового дослідження

Дисертація Н. В. Ібрагімової є першим в Україні комплексним, ґрунтовним дослідженням проблематики правового статусу холдингів та містить низку обґрунтованих теоретичних положень і прикладних висновків.

Зокрема, у підрозділах 1.1 та 2.4 авторкою запропоновано визначення поняття «холдинг», «управління у холдингу». Виявлено та конкретизовано

ознаки холдингу, а саме: спеціальний суб'єктний склад холдингу; складність та різноманітність його структури та видів; наявність відносин вирішальної економічної та організаційної залежності між учасниками холдингу; наявність спільних економічних цілей і відповідних способів їх досягнення; відсутність статусу юридичної особи; часткова правосуб'єктність; особливості відповідальності учасників холдингу.

У роботі звертається особлива увага на те, що на теперішній час у вітчизняній правовій науці та нормативних актах відсутня єдність у визначенні поняття «холдинг», а також потребує значного вдосконалення нормативне регулювання холдингових відносин. Додатково авторкою аргументовано, що холдинг виступає учасником господарських відносин і запропоновано наступне його визначення: холдинг – це група підприємств простої чи складної структури, до якої входить холдингова компанія та не менше двох корпоративних підприємств, які пов'язані з холдинговою компанією відносинами економічної та/або організаційної залежності, створена з метою досягнення спільних економічних цілей шляхом здійснення холдинговою компанією управління щодо корпоративних підприємств.

Дисертанткою, в процесі дослідження статусного питання холдингів, умотивовано поділ холдингів на види залежно від тих підстав (критеріїв), які мають власне правове значення та/або обумовлюють необхідність спеціального правового регулювання діяльності холдингів відповідних видів. Основними серед таких підстав є: характер та підстави залежності корпоративних підприємств холдингу від холдингової компанії (класичні та договірні холдинги); форма власності майна холдингової компанії та корпоративних підприємств (державні, приватні, змішані); галузева приналежність корпоративних підприємств (одно- та багатогалузеві); дислокація (територія розташування) корпоративних підприємств (національні та транснаціональні) (с. 48).

Заслуговують на схвалення запропоновані авторкою напрями удосконалення правової основи функціонування холдингу з поділом їх на

чотири рівні. Додатково обґрунтовано, що найбільш значущими локальними нормативно-правовими актами для функціонування холдингу є Положення про основні принципи організації і діяльності холдингу і договір між холдинговою компанією і корпоративними підприємствами (с. 71).

Заслуговує на увагу висновок дисертантки про те, що холдинг на відміну від об'єднань підприємств зі статусом юридичної особи не має відокремленого спеціально закріпленого за ним майна. При цьому майновою основою діяльності холдингів можна вважати все майно, закріплене за холдинговою компанією та корпоративними підприємствами на відповідному праві, оскільки воно реально враховується при організації функціонування холдингу, обліковується за встановленим правилами і є матеріальною базою для досягнення мети їх створення (с. 113).

Доцільною можна вважати запропоновану авторкою класифікацію моделей управління майном холдингу, а саме: формування консолідованого бюджету або самостійних бюджетів корпоративних підприємств; виділення певного майна корпоративних підприємств, формування і використання цільових фондів в холдингу з поширенням правового режиму спільної діяльності на основі об'єднання вкладів учасників; надання без вилучення майна одного корпоративного підприємства в користування іншим учасникам з поширенням режиму спільної діяльності без об'єднання вкладів учасників або на основі договору оренди (с. 114).

Крім того, як слушно зауважує дисертантка, участь у холдингу обумовлює специфіку правосуб'єктності його учасників. У зв'язку з цим обґрунтовано слід визнати пропозицію Н. В. Ібрагімової щодо господарської правосуб'єктності холдингової компанії яка полягає у тому, що вона реалізує права та обов'язки, передбачені Законом України про холдингові компанії (господарську компетенцію) у першу чергу у відносинах з корпоративними підприємствами, і може набувати господарські права та обов'язки, пов'язані із здійсненням вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства. Особливістю господарської правосуб'єктності корпоративних

підприємств виступає те, що вона обмежується холдинговою компанією (с. 131).

Вбачаються слушними і такими, що мають науково-практичну цінність, пропозиції авторки про внесення змін до низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів щодо вдосконалення правового статусу холдингів (с. 71).

Звісно, робота містить і інші, не менш цікаві наукові положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження Н. В. Ібрагімової, проте і цього цілком достатньо, аби стверджувати, що авторкою досягнуто головної мети дисертації, яка полягає в підготовці теоретичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового статусу холдингів в Україні.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження

Структура дисертації Н. В. Ібрагімової відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад його результатів здійснено на належному науково-методичному рівні.

Наукові положення та рекомендації аргументовані, базуються на досвіді, накопиченому у сфері холдингових відносин в Україні та зарубіжних країнах.

Обґрунтованість та достовірність підготовлених висновків та рекомендацій досягається за рахунок дослідження авторкою значної кількості літературних та нормативно-правових джерел (робота містить список використаних джерел із 234 найменувань).

Обґрунтованість сформульованих авторкою висновків і пропозицій підтверджується і фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації. Зокрема, результати наукового дослідження викладено у 14 друкованих наукових працях, з яких 6 наукових статей опубліковано у вітчизняних і зарубіжних наукових фахових виданнях.

При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

Висновки і рекомендації, які розроблені авторкою в результаті опрацювання значного обсягу законодавства та проведення комплексного системного дослідження, достатньо апробовані на науково-практичних конференціях.

У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

В цілому, для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, а дослідження відзначається послідовністю та чіткістю висновків.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Наукове та практичне значення дисертаційної роботи полягає в комплексному системному дослідженні проблематики правового статусу холдингів та розробці пропозицій з удосконалення законодавства України у даній сфері.

Найбільш значущими науковими результатами дослідження є:

розробка комплексу теоретико-прикладних положень, спрямованих на вдосконалення нормативної термінології та правового статусу холдингів;

розробка пропозицій щодо визначення холдингу як учасника господарських відносин;

застосування системного підходу до виявлення особливостей господарської правосуб'єктності холдингів.

Теоретичні висновки, запропоновані у дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері правового статусу холдингів.

Практичне значення положень і рекомендацій виконаного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у законотворчій діяльності з метою доопрацювання та удосконалення чинного господарського законодавства, у практиці правозастосування, зокрема холдингами та суб'єктами холдингових відносин.

Крім того, матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі при викладанні господарсько-правових дисциплін.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи положення дисертаційної роботи, слід звернути увагу авторки на окремі недоліки, *a саме*:

1. У підрозділі 2.3 дисертаційної роботи авторка виділяє таку ознаку холдингу як відсутність статусу юридичної особи, відзначаючи, що у окремих законодавчих актах він визнається учасником відповідних відносин. У додатку, наведеному наприкінці дисертаційної роботи, авторка наводить свої пропозиції щодо внесення змін та доповнень з питань функціонування холдингів до низки нормативно-правових актів, серед яких згадується Господарський кодекс України. Зокрема, авторка пропонує доповнити главу 12 «Об'єднання підприємств» статтею 126-1, присвяченою правовому статусу холдингів.

Беручи цей факт до уваги, слід наголосити, що ч. 4 ст. 118 Господарського кодексу України визнає об'єднання підприємств юридичними особами. Заряди справедливості, слід відзначити, що авторка пропонує викласти норму ч. 4 ст. 118 Кодексу у новій редакції з закріпленням можливості створення об'єднань підприємств без статусу юридичної особи. Втім, як вбачається, авторці слід було проаналізувати існуючу практику функціонування об'єднань підприємств у статусі юридичної особи та можливі наслідки створення таких об'єднань, зокрема холдингів, без прав юридичної особи. Виникає і інше питання щодо перспектив затребуваності у сфері господарювання господарських об'єднань без індивідуалізації у якості юридичної особи.

2. У дисертаційному дослідженні пропонується встановити на рівні постанови Кабінету Міністрів України порядок державної реєстрації холдингових компаній (підрозділ 1.3). При цьому авторці слід було навести більш розгорнуті аргументи, які б свідчили про недостатність правового

регулювання цього питання у межах чинного Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» від 15.05.2003 р. Можливо було б доцільним запропонувати внести певні доповнення до змісту зазначеного Закону, що дало б більшої стабільності правовій регламентації відносин з державної ресторації холдингових компаній.

3. У дисертаційній роботі відзначається, що управління у холдингу забезпечується трирівневою структурою, а саме: 1) органи управління корпоративного підприємства; 2) органи управління холдингової компанії; 3) учасники холдингової компанії – попередні власники холдингових корпоративних пакетів акцій (часток) (підрозділ 2.4).

Зокрема, викликає певне зауваження правова індивідуалізація третього рівня управління у холдингу, адже неясним залишається зміст словосполучення «попередні власники холдингових корпоративних пакетів акцій (часток)». Представляється, що слід було б використати більш коректний термін для позначення учасників холдингової компанії.

Загальний висновок по дисертації

Викладені зауваження мають дискусійний характер. Вони направлені на подальше дослідження поставленої проблеми та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ібрагімової Наталії Вікторівни.

Дисертація Н. В. Ібрагімової – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким авторка розв’язує важливе наукове завдання, яке полягає у розробці теоретичних пропозицій та практичних рекомендацій щодо удосконалення правового статусу холдингів, що має суттєве значення для науки господарського права.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чіткою та зрозумілою мовою. Пропозиції і рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства України і практики його застосування.

Дисертація Н. В. Ібрагімової відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація Ібрагімової Наталії Вікторівни за своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент
заступник завідувача
відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України

Р.А. Джабраїлов

Підпис доктора юридичних наук, доцента Джабраїлова Р.А. засвідчую:

Вчений секретар
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

І.В. Кременовська

«_____» _____ 2015 р.